

ЗАЛІЗОБЕТОННІ КУХНІ ТА МЕДИЧНІ ПУНКТИ ЛІНІЇ АРПАДА

У статті висвітлено будову угорських залізобетонних сховищ лінії Арпада медичного та харчового призначення, локалізація їх на місцевості, стан збереженості та спроби музеєфікації.

Ключові слова: лінія Арпада, залізобетонна кухня, залізобетонний медичний пункт, сховище, бункер, скансен, Карпати.

Більша частина залізобетонних споруд лінії Арпада була небойового призначення. Серед загальної кількості бункерів восьми вузлів оборони, які оглянули радянські військові інженери, 17% належали до типу сховищ [1, с. 30]. Серед них виокремлюються споруди медичного та харчового призначення, як-то залізобетонні медичні пункти (шпиталі) та кухні.

Залізобетонний медичний пункт довжиною 9,20-11,00 м, шириною 4,90-5,10 м та висотою 3,50-4,00 м (різниця у параметрах зумовлена матеріалом, з якого складена споруда) мав плоске покриття товщиною 0,90-1,00 м (мал. 1), що посилене рейками з вмонтованими між ними листами заліза в якості протиуламкового захисту [2, с. 37]. Всередині стіни товщиною 0,40 м та підлога були вкриті дошками. Медичний пункт складався з трьох приміщень: приймальні, операційної та палати для поранених. В приймальні та палаті для поранених були окремі виходи назовні та нари для пацієнтів. Операційна, що сполучалася з іншими кімнатами, мала два вікна напівкруглої форми для денного освітлення. Дверні отвори герметично зачинялися металевими дверима, а вікна – металевими віконницями.

У залізобетонній кухні, яка мала зовнішні розміри 8,40×4,40 м, праворуч від вхідного тамбуру розташовувався вхід до продовольчого складу (з розмірами 3,35×1,8 м), а зліва – вхід до кухні, а далі – до кімнати для поварів (1,8×1,8 м) (мал. 2). У залежності від величини гарнізону вузла оборони, кухонна піч призначалася для чотирьох або шести котлів [2, с. 37]. Кухня мала три вікна напівкруглої форми, які зачинялися металевими віконницями. Вікно в кімнаті для поварів використовувалося також для роздавання приготованої їжі.

У випадках, коли кухня заглиблювалася в крутий схил гори, з обох боків бункера споруджували підпірну стіну з бутового каміння для запобігання зсуву ґрунту. У більшості випадків фасадні та міжкімнатні стіни також склалися з бутової кладки.

Медичні пункти та кухні освітлювалися за допомогою газових ламп або, якщо це важливий вузол оборони, електроструму, що виробляла залізобетонна електростанція [1, с. 30]. Опалення здійснювалося завдяки переносним чавунним пічкам.

З метою захисту від обстрілів противника споруди розташовували з урахуванням рельєфу місцевості, як-то в ущелинах та за зворотними скатами гір. Зазвичай кожен вузол оборони лінії Арпада мав у тилу по одному об'єкту такого типу. Залізобетонну кухню намагалися будувати біля доріг та з апарелью до них для зручного підвезення продуктів та палива.

Із всіх об'єктів такого типу на території Закарпаття в задовільному стані збереглися тільки бетонований медичний пункт у Вишківському вузлі оборони в однойменному селі та залізобетонна кухня в Майданівському вузлі оборони в селі Сойми. Обидва бункери опинилися на приватній території.

Бункер медичного призначення, що донедавна мав аутентичні двері й металеві віконниці, сьогодні розташований в центрі гірськолижного курорту «Красія» навпроти крісельного підйомника (фото 1). Через привабливу з комерційної точки зору обставину споруду намагаються прилаштувати до закладу громадського харчування.

Залізобетонна кухня в селі Сойми нині слугує фундаментом та першим поверхом приватної садиби (фото 2).

Сильно пошкоджені залишки залізобетонних кухонь знайдено в Рахівському й Богданівському вузлах оборони, а уламки залізобетонних медичних пунктів виявлено в Жорнавському, Латорицькому, Русько-Мокринському, Свидовецькому та Керешмезькому (с. Ясіня) вузлах оборони.

Спробу відновити та музеєфікувати захисні споруди лінії Арпада зроблено у скансені «Старе село», який відкрито 14 червня 2007 року в селі Колочава Міжгірського району Закарпатської області [3, с. 7]. Зручне для туристичної інфраструктури розташування, наявність обох типів об'єктів на невеликій ділянці створює унікальну можливість відтворити загальний вигляд угорських укріплень часів Другої світової війни. Руйнація всіх споруд Колочавського вузла оборони лінії Арпада створювала суттєві труднощі для

роботи з музефікації, але, завдяки своїй наполегливості, мешканці села Колочава спробували відновити сховища наявними в них на той час засобами та знаннями. В обох спорудах зроблено покриття, встановлено двері та металеві муляжі вікон (фото 3, 4). За допомогою аутентичних речей у сховищах медичного та харчового призначення облаштовано експозиції шпиталю та військової їдальні.

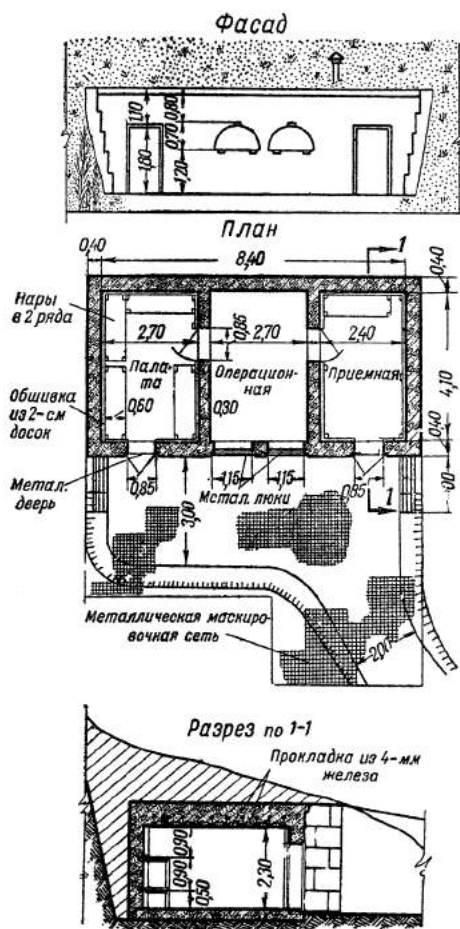
Недоліком у відтворенні споруд є їх невідповідність до початкового вигляду, що полягає у відсутності міжкімнатних стін та невірно зроблених фасадів. В середині об'єкти представлені однією великою залогою, де виставлено до показу аутентичні речі відповідної тематики (фото 5, 6).

Родзинкою експозиції в Колочавському скансені є єдині збережені в Закарпатті металеві двері, що застосовувалися на деяких типах бункерів лінії Арпада. Ці двері прямокутної форми зі скошеними кутами мають товщину 20 мм й зачиняються за допомогою шести засувів (фото 7). Зі слів співробітників музею, після війни цей артефакт місцеві жителі використовували в побуті за прямим призначенням, а з появою скансену його передали для відтворення залізобетонного медичного пункту.

Залізобетонні медичні пункти та кухні були унікальними об'єктами фортифікації часів Другої світової війни. У той період ні в яких інших системах укріплень різних країн не було в наявності захисних споруд, що призначалися виключно для надання первинної медичної допомоги та приготування харчів. Серед недоліків цих сховищ можна виокремити відсутність фільтровентиляційного обладнання і будь-якого захисту вхідних дверей від ураження вибуховою хвилею, кулями та уламками снарядів.

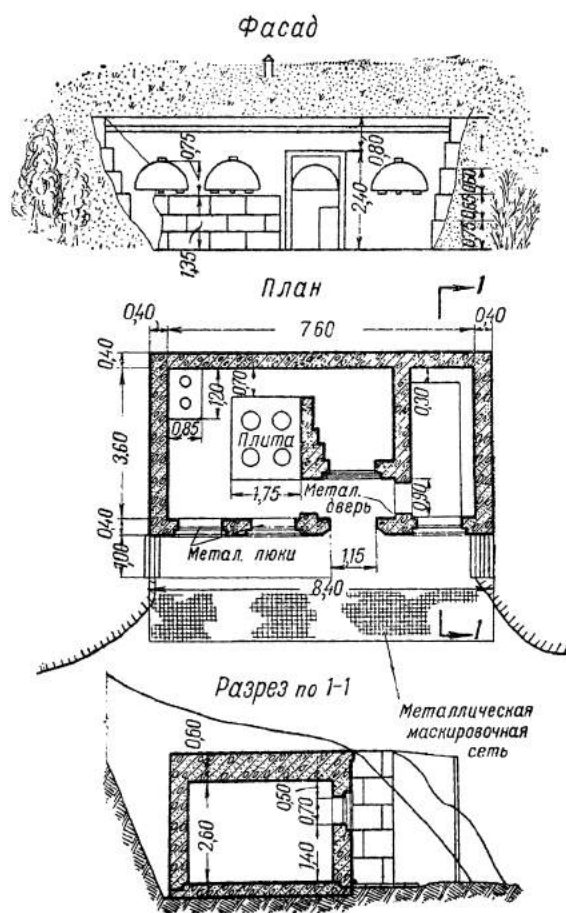
Список використаних джерел та літератури

1. Богданов С. Оборона противника в горных условиях (По опыту боев в Карпатах) / С. Богданов // Военно-инженерный журнал. – 1945. – № 5-6. – С. 28-31.
2. Игнатов О. Инженерное оборудование местности на линии «Арпада» / О. Игнатов, А. Кузнецов // Военно-инженерный журнал. – 1945. – № 5-6. – С. 32-39.
3. Каднічанський Д. Скансени України / Д. Каднічанський // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2010. – № 16 (645). – С. 3-8.

Малюнок 1.

Залізобетонний медичний пункт.

Малюнок 2.

Залізобетонна кухня.

Фото 1. Залізобетонний медичний пункт у селі Вишка.

Фото 2. Залізобетонна кухня у селі Сойми.

Фото 3. Відновлений залізобетонний медичний пункт у селі Колочава.

Фото 4. Відновлена залізобетонна кухня у селі Колочава.

Фото 5. Експозиція у залізобетонному медичному пункті в скансені «Старе село».

Фото 6. Інтер'єр в залізобетонній кухні в скансені «Старе село».

Фото 7. Металеві двері у відновленому залізобетонному медичному пункті.